

Юлія Бродецька

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії,
Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара

ORCID: 0000-0001-9186-0767

Email: yuliaybrod@gmail.com

ЛОГІКА ЕТИЧНОГО ПІЗНАННЯ: ПОДОЛАННЯ СЕБЕ

Анотація. Аналіз статті зосереджено на розгляді онтологічних аспектів гармонійного індивідуального і суспільного буття та їх реалізації у просторі екзистенційної природи особистості. Внутрішній конфлікт, протистояння собі розгортається головним чином у полі етичного знання навколо концептів «добро і зло». Обидва метафізичні принципи етики відтворюють бінарну опозицію «буття / небуття», «творіння / руйнації», «конфлікту / гармонії». У просторі людського існування внутрішній конфлікт постає у вигляді проблеми нерозуміння різниці між добром і злом. Тому долаття внутрішнього зла передбачає наявність добра як абсолютної етичної універсалії, що відкривається людині лише в процесі пізнання себе.

Виявлено, що на відміну від пізнання оточуючого середовища, сам по собі принцип самопізнання – метафізичний. Він розкриває себе у пізнанні серця, що здатне проникати у саму суть людської екзистенції, розкривати її унікальність. Іншими словами, пізнання себе не передбачає накопичення знань, що забезпечують володіння ними, використання задля власних корисних цілей. У форматі самопізнання «знати» добро означає «бути» його носієм, впустити його у себе. Тому в процесі самопізнання сенс і значення набувають лише знання етики добра і розуміння їх відмінності від зла. Проте, навіть ці етичні принципи знаходять свою справжню цінність, лише трансформуючись зі сфери теорії в практику, тобто життєвий досвід людини – її чесноти. Зазначається, що пізнати себе, значить пізнати в собі той творчий потенціал, дар, який робить людину унікальною і самоцінною. А, отже, через пізнання і подолання в собі негативу (вад, зріхів, бажань, ілюзій), прийти до себе реального, щирого. На шляху від зла до добра людина відкриває знання про себе, єдиним осередком якого є її серце. Останнє вчить нас приймати ближнього, підходити до людини з позицій допомоги, підтримки, а не конкуренції, заздрості, агресії. Таким чином, потенціал пізнавальних можливостей серця у перетворенні зла у добро є найбільш оптимальним. Оскільки в структуру пізнання воно залучає елементи більш високих, еволюційних сфер. У цьому полягає відмінність серцевого пізнання від раціонального, пов'язаного з роботою тільки апарату мозку, що характеризується в першу чергу переробкою інформації, яка передається зовнішніми органами почуттів. Саме цей ракурс дослідження розкривається у сучасному філософському дискурсі як пізнання серця, що долає межі й диктує власного Я.

Ключові слова: етика, цінність, спів-буття, реальність, добро, зло, пізнання себе.

Yulia Brodetska

Doctor of Sciences in Philosophy,
Associate Professor, Department of Philosophy
Oles Honchar Dnipro National University

THE LOGIC OF ETHICAL COGNITION: SELF-OVERCOMING

Abstract. The article focuses on the consideration of ontological aspects of harmonious individual and social being and their realization in the space of the individual existential nature. Internal conflict, the individual confrontation, unfolds mainly in the field of ethical knowledge around the concepts of the «good and evil». Both metaphysical principles of «good» and «evil» reproduce the binary opposition of «being / nothingness», «creation / destruction», «conflict / harmony». In the space of human existence, the internal conflict, arises to the problem of misunderstanding between good and evil. Therefore, the internal solution of the conflict and the overcoming of the internal evil presupposes the existence of good as an absolute ethical universality, which is revealed to man only in the process of self-knowledge.

It is revealed, that unlike to the cognition of environment, the principles of self-cognition are metaphysical. These principles open themselves in the knowledge of heart, which is able to penetrate into the very essence of human existence and to reveal its uniqueness. In other words, knowing oneself does not imply the knowledge accumulation that provides the possession of knowledge and their usage for own purposes. In the format of self-

knowledge, «knowing» good means «being» its bearer, letting it in and bringing it into the world. Therefore, in the process of self-knowledge, the meanings are acquired only by knowing the good ethics, and understanding the difference between good and evil. However, even these ethical principles gain value only when they are transformed from the sphere of theory into practice, that is, the human experience of life is its virtues. Thus, to know oneself means to know in oneself that creative potential, a gift that makes a person unique and valuable. Therefore, through knowing and overcoming the negativity (flaws, sins, desires, illusions), one can come to yourself as real and sincere. On the path from evil to good man discovers knowledge of himself, the only center of which is his heart. It is it that teaches us to accept our neighbor, to treat ourselves from the standpoint of help, support, non-competition, envy, aggression.

Thus, the potential of the cognitive capacity of the heart to convert evil into good is the most optimal. Because it involves elements of higher, sacral spheres in the knowledge structure. This is the difference between cardiac and rational cognition, work-related brain apparatus, characterized primarily by the processing of information transmitted by external senses. It is a perspective of research that is revealed in contemporary philosophical discourse as the knowledge of the heart that overcomes the boundaries of self-dictates.

Keywords: ethics, value, co-existence, reality, good, evil, self-knowledge.

За хаосом, стрімкими змінами та протиріччями сучасного світу, що нависають над людиною своїм онтологічним значенням, стоїть не менш болюча й загрозлива проблема – внутрішній конфлікт, вирішити який можливо лише не ігноруючи його екзистенційну природу. Внутрішнє протистояння, що турбує, розриває, блокує й спотворює мої потенційні можливості, і що зрештою трансформується в проблему соціального порядку, гармонії, розгортається саме у полі етики в проблемі вибору між добром та злом. У якості метафізичних принципів етики, добро і зло вимагають від особистості розуміння своєї різниці, яка в одному випадку перетворює, спрямовує, творить мою внутрішню природу, а в іншому – руйнує, спотворює, знищує. Індикатором цього розуміння, рушієм етичного вибору людини є голос її серця, яке у якості дороговказу на шляху пізнання етики добра, відчувається лише тоді, коли вона переступає межі власного егоїзму, корисливості, тобто бажання «мати» (когось/щось) для себе, експлуатувати в своїх інтересах, і здатна відчутти потребу в Іншому.

Такий вихід «за межі власного Я» на принцип любові до ближнього можливий лише шляхом подолання внутрішнього конфлікту, протистояння, породженого наявністю зла у собі (в цьому найкраще проявляється антропологічна природа етичних принципів). Йдеться про те, що добро як абсолютна універсалія відкривається людині лише в процесі *пізнання себе*. Такий основний принцип древа пізнання добра і зла: *пізнання добра через подолання внутрішнього зла*.

«Пізнай самого себе» – заповідь Дельфійського оракула, яку Сократ, роз'яснюючи своїм учням, розумів як керівництво до самовдосконалення. Оскільки саме у цьому принципі закладено величезний перетворювальний потенціал. Як зазначає Ігнатій (Брянчанінов), людина позбавлена істинного самопізнання. Доки я перебуваю в падінні моєму, доти людина залишається для мене непізнанною: збочений, уражений сліпотою і брехнею розум мій недостатній для розкриття її. Не розумію душі моєї, не розумію тіла мого; поняття, які маю про них, виявляються дуже недостатніми, здебільшого помилковими. Блукають у темряві самообману і мудреці світу, замінюючи істину припущеннями; в ту ж прірву самообману і помилки тягнуть сліпці,

керовані сліпими [11]. Саме тому, іншими словами, єдиний шлях прозріння, набуття зв'язку людини з реальністю, шанс розкрити себе справжнього є самопізнання.

Треба зазначити, що *пізнання себе* (або самопізнання) за своїм характером і специфікою відрізняється від традиційного для сучасної людини процесу по «освоєнню матеріальних знань» – з фізики, хімії, біології, тощо. Останні спрямовані на вдосконалення переважно умов людського існування, не здатні торкатися самої душі. Закони фізики, хімії, біології, що розкривають велич всесвіту, на жаль лишають мене байдужим до болю й переживань ближнього. Більше того, ці унікальні знання про оточуючу мене реальність у сучасному світі стають «товаром», що продається й купується так само прагматично, як новий одяг, авто, будівля тощо. Знання стає ресурсом, володіння яким не просто приносить мені конкретну користь, а й перетворює мене на «цінний» носій.

На відміну від пізнання оточуючого середовища, сам по собі принцип самопізнання – метафізичний. Він розкриває себе у пізнанні серця, що здатне проникати у саму суть людської екзистенції, розкривати її унікальність, «виходити за межі раціональних схем розуму». Тобто воно не обмежується знанням власної анатомії, фізіології, хоча в якості маркерів самопізнання, знання власного тіла допомагає розпізнавати потреби душі. Саме у зв'язку з цим Платон у своєму діалозі «Федон» заявляє, що душа завжди обманюється з вини тіла: душа – чиста, а тіло – спотворене. Тому, не розлучившись з тілом, людина не може пізнати істину. Оскільки найкраще душа мислить, коли її не турбує ні слух, ні зір, ні біль, ні задоволення, коли, розпрощавшись з тілом, вона залишається одна або майже одна і плине до справжнього буття, припинивши, наскільки це можливо, спілкування з ним [9].

Філософська рефлексія. Досить популярним в сучасній медичній практиці є напрямок психосоматики, що вивчає вплив психологічних чинників на виникнення і перебіг соматичних (тілесних) захворювань. Психосоматика (грец. Ψυχή – душа і σωμα – тіло) складається з положення про вплив душі і духу на тіло. Так З. Фрейд дослідження психосоматичних захворювань поклав в основу теорії

про несвідоме і витіснення. Таким чином, багато відомих захворювань були класифіковані дослідником як «істеричні» або «психосоматичні» (бронхіальна астма, алергії, уявна вагітність, мігрені, синдром хронічної втоми, стигматизм).

Відповідно до класифікації психолога Л. ЛеКрона, причинами психосоматичних реакцій виступають такі психічні фактори:

- внутрішній конфлікт між різними частинами особистості. Зазвичай одна з цих частин усвідомлена, інша прихована в несвідомому. Боротьба між двома протилежними бажаннями або тенденціями може призводити до умовної перемоги однієї з частин. Але тоді друга частина починає «партизанську війну», ознакою якої і можуть стати психосоматичні симптоми;

- мова тіла фізично відображає внутрішній стан людини (наприклад образні фрази: «це один суцільний головний біль», «я його не переварюю», «через це у мене серце не на місці», «у мене зв'язані руки»). Тоді болить певний орган, складно дихати, виникають головні болі, порушується робота шлунково-кишкового тракту;

- умовна вигода, коли проблеми зі здоров'ям сприймаються як «певна вигода» їхнього власника. Утворення симптому відбувається на несвідомому рівні, це не обман і не симуляція. Симптом реальний, але він «обслуговує» якусь певну мету;

- причиною хвороби може стати травматичний досвід минулого, частіше – дитячий (епізод, або тривалий вплив, який, хоч і стався давно, але продовжує емоційно впливати на людину). Цей досвід немов би друкується в тілі, і чекає, коли знайдеться спосіб його переробити;

- фізичний симптом може утворюватися внаслідок ідентифікації з людиною, що має такий самий симптом або захворювання. Як правило, це відбувається при сильній емоційній прихильності до цієї людини. Часто ця людина може померти, вмирає або вже померла. Тобто присутній страх когось втратити і втрата фактично вже трапилася;

- симптоми можуть виникати за допомогою нав'ювання, коли ідея про власну хворобу приймається людиною на несвідомому рівні автоматично, тобто без критики. Свідомо чи несвідомо вселити симптом можуть люди, що володіють великим авторитетом, або випадково опинилися поруч в момент особливого емоційного напруження;

- часто психосоматичний симптом виконує роль несвідомого самопокарання, яке пов'язане з реальною, а частіше уявлюваною виною, яка мучить людину. Самопокарання полегшує переживання провини, але може істотно ускладнити життя [8].

Іншими словами, *пізнання себе* - це болісний й тернистий шлях вдосконалення своєї внутрішньої природи, зустрічі з собою реальним, що передбачає оголеність власного Я. Дисконфорт, небажання перебувати в такому стані змушують мене опиратися й замість пізнання добра у його первісному значенні,

замість слухати власне сумління, примушують виправдовувати те зло, яке спотворює мою сутність. Це, по суті, подолання себе «старого» і набуття нової якості в собі. Тому цей шлях наповнений спротивом, протиріччями, розчаруваннями. Оскільки найскладнішою для людини є зустріч з собою справжнім, невивгаданим, прикрашеним фантазією свідомості, а недосконалим. Ця зустріч приносить біль, який не кожен здатний прийняти, пережити, витримати. Життя в придуманому, ілюзорному світі спокусливе оманною вірити у власну еталонність, тому побачити свою недосконалість – нестерпно¹.

Проте, навіть у моєму прагненні відкрити себе, оголитися, тобто зустрітися зі стороною зла у собі, необхідне розуміння справжнього, реального – істини. Лише долання зла, витіснення його добром, передбачає якісне перетворення, народження мене нового. У зв'язку з цим *пізнання себе* не передбачає накопичення знань, що забезпечують володіння ними, використання задля власних корисних цілей. У форматі самопізнання «знати» добро означає «бути» його носієм, впустити його у себе.

Іншими словами, якби задоволення від володіння знаннями якісно перетворювало нашу особистість, то в сучасному високотехнологічному суспільстві не назрівав би такий екзистенційний вакуум, про який заявляють провідні фахівці соціальної думки. Тоді не піднімалися б із такою наполегливістю питання самотності, фрагментарності свідомості, депресій, війн, конфліктів. Оскільки, відповідно до Сократа, набуті знання в певній галузі діяльності ще не дають блага людині, не роблять її щасливою. Вони можуть бути використані і на шкоду їй, тому, що

---

¹ Ю. Зенько, аналізуючи проблему самопізнання, виділяє основні складності, з якими стикається людина, що стала на шлях пізнання себе:

- самолюбство, завдяки якому людина зазвичай вважає себе набагато кращою (розумнішою, добродійнішою, добрішою), ніж є насправді, приховуючи власні недоліки, і перебільшуючи заслуги. У цьому випадку в свідомості людини формується своєрідний психологічний захист, що «виштовхує» з її сприйняття (витісняє, знецінює, спотворює) всі «травмуючі» самолюбство факти, слугуючи підтримкою неадекватної самооцінки;

- прихильність і виправдання своїх слабкостей і вад, яка пояснюється шаблонною фразою «такий у мене характер», через що людина боїться задати собі питання: яка я справжня?

- надмірна «любов» до комфорту і матеріальних благ, яка веде до неухважності, небажання до саморефлексії. На формування такого споживацького ставлення до життя спрямована робота сучасних засобів масової інформації, мода, дизайн і т. ін.;

- удавання і лестощі оточення, що нещирою «підтримкою», схваленням, прагнуть зберегти ставлення людини, використовуючи її в своїх цілях;

- забобони, шаблони і помилки суспільства, де етичні цінності та чесноти спотворюються утилітарними настановами, що симулюють кожен раз «нову етику добра» – громадську мораль. Залежність людини від впливу та контролю останньої робить її нездатною до творчості, свободи самовираження [4].

немає гарантій щодо того, як і в якому напрямку вони будуть використані.

Для людини дійсно перетворюючими можуть бути лише ті знання, які спрямовані на вдосконалення її душі, відношення до оточуючого світу, що вибудовується на принципах цілісності та гармонії. Тому в процесі самопізнання сенс і значення набувають лише знання етики добра та розуміння їх відмінності від зла. Проте, навіть ці етичні принципи знаходять свою справжню цінність, лише трансформуючись зі сфери теорії в практику, тобто в життєвий досвід людини – її чесноти. Таким чином, дельфійське «Пізнай самого себе» було для Сократа визнанням душі (psyche) керівним початком в людині, закликом до «турботи про душу», до осмисленого духовного життя, виховання внутрішньої культури особистості. Адже я тільки те і роблю, що ходжу і переконую кожного з вас, і молодого, і старого, піклуватися сильніше за все не про тіло і не про гроші, але про душу, щоб вона була якомога кращою [10].

Відкриваючи себе для себе, і приймаючи власну недосконалість, спотворення, людина отримує можливість трансформувати прагнення «мати» знання в потребу відкрити істину – дізнатися, що закладено в її сутність, екзистенцію. У потребі пізнати себе відкривається знання людської природи. Так я можу знати, наприклад, що людина розоратована, навіть якщо вона і не проявляє це відкрито; але я можу знати її ще більш глибоко: я можу знати, причину її роздратування – вона стривожена і стурбована, відчуває себе самотньою. Тоді я знаю, що її роздратування - це прояв чогось глибиннішого, і я дивлюся на неї з позицій любові, як на людину, що страждає, а не як на того, хто викликає у мене негативні емоції. Я приймаю її, пізнаю її переживання, відчуваю її біль, хочу допомогти. Таке пізнання є формуванням нашої єдності. Таке знання як елемент любові проникає в саму суть природи людини, наповнюючи нас і відкриваючи перспективу виходу за межі власного Его в простір нашого співбуття [1].

Отже, пізнати себе значить пізнати в собі той творчий потенціал, дар, який робить людину унікальною і самоцінною. Це означає через пізнання і подолання в собі негативу (вад, гріхів, бажань, ілюзій), прийти до себе реального, широго. На шляху від зла до добра людина відкриває знання про себе, єдиним осередком якого є її серце. Останнє вчить нас приймати ближнього, підходити до людини з позицій допомоги, підтримки, а не конкуренції, заздрості, агресії.

Знання про добро формує в людині відповідальність за свої дії, вчинки, відкриває перспективу виходу за межі власного Я до творчої реалізації. У зв'язку з цим, Ксенофонтівський Сократ зазначає: «Хто знає себе, той знає, що для нього корисно, і ясно розуміє, що він може і чого він не може. Займаючись тим, що знає, він задовольняє свої потреби і живе щасливо, а не беручись за те, чого не знає, не робить помилок і уникає нещастя.

Завдяки цьому він може визначити цінність також і інших людей і, користуючись також ними, витягує користь і оберігає себе від нещастя» [6].

Відкриваючи для себе це знання, людина досягає закони духовного порядку, невід'ємною частиною якого вона стає у міру знання себе, тобто набуває зв'язок з оточуючим світом. У зв'язку з цим Г. Гегель зазначає, що індивід, субстанція якого – Дух вищого рівня, пробігає це минуле так, як той, хто, беручись за більш високу науку, оглядає підготовчі відомості, давно ним засвоєні, щоб освіжити в пам'яті їх зміст [2]. Таким чином, потенціал пізнавальних можливостей серця у перетворенні зла у добро є найбільш оптимальним. Оскільки в структуру пізнання воно залучає елементи більш високих, еволюційних сфер. У цьому полягає відмінність серцевого пізнання від раціонального, пов'язаного з роботою тільки апарату мозку, що характеризується в першу чергу переробкою інформації, яка передається зовнішніми органами почуттів. Завдяки цьому «у століттях духовне значення серця було знецінене, і зведене до положення фізичного органу», і, оскільки «увага людей була повернута мозком, серце було віднесено до допоміжних органів. Люди забули, що серце є сіяч, а мозок є орач і жнець» [12, с. 819].

Однак «якщо мозок і земний розум – для Землі, то серце для всіх світів, і вирішення долі людської в Світі ... може бути перенесено в серце, коли воно ще б'ється в фізичному тілі» [3, с. 138]. Саме культура серця формує принципи метапізнання, яке «не пов'язане з емпіричними дослідженнями, а визначається взаємодією з Вищими світами, зі світами інших, більш високих рівнів матерії» [13, с. 5]. Як сполучний центр і регулятор усіх видів пізнання: наукового (логічного), релігійного (вірознання), філософського (метафізика) – серце дає повне синтетичне пізнання. Об'єднавши всі види пізнання, серце створює універсальне, якісно нове пізнання – мудрість [7, с.298]. У зв'язку з таким пізнавальним потенціалом серця сучасні дослідники О. Іванов і В. Миронов відзначають, що у мікрокосмі людини «відбивається весь Всесвіт і немає вірнішого ключа для того, щоб відчинити ці двері в безмежне і вічне, ніж серце людське», яке буде синтетично вінчати будівлю людського пізнання і всієї духовної культури в XXI столітті [5, с. 542].

Висновки. Таким чином, фундаментальне завдання етики, її наріжне питання – подолання зла у людині, розкривається у сучасному філософському дискурсі як пізнання серця, що долає межі й диктат власного Я. У свою чергу, саме зло постає у вигляді егоїзму – жорстокого серця, що потребує свого лікування, зцілення, серця, що мовчить. У просторі культу споживання все, що нас оточує, працює на це мовчання, глухоту й сліпоту, які б спотворені й ілюзорно привабливі вони не здавались. Проте навіть за таких умов голос добра, голос нашого сумління відкликається у прагненні до справжнього. І можливий біль від прозріння, від ілюзії, що

руйнується, вже не здається таким приголомшливим і нестерпним.

1. Бродецкая Ю. Общество человеческих отношений: в поисках утраченной целостности. Монография. Днепропетровск, 2014. 378 с.

2. Гегель Г.В. Ф. Феноменология духа. СПб.: Наука, 1992. URL: <http://psylib.org.ua/books/gegel02/index.htm> (Дата доступа: 19.09.2019).

3. Гончаренко А. Пространство сердца как основа сверхсознания. *Сознание и физическая реальность*. М., 1997. Т. 2. №3. С. 25–35.

4. Зенько Ю. Самопознание. URL: https://azbyka.ru/samopoznanie#trudnosti_samopoznaniya/ (Дата доступа: 6.05.2019).

5. Иванов А., Миронов В. Место и значение теории познания в философии и человеческой культуре. *Университетские лекции по метафизике*. М.: Современные тетради, 2004. 647с.

6. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. М.: Наука, 1993. 379 с.

7. Лебеденко А. Сердце как средство метанаучного познания космической реальности. *Живая этика как творческий импульс космической эволюции*. СПб, 2012. С. 269–301.

8. Попова Н. Что заставляет болеть? Причины психосоматических реакций. URL: <http://psychoanalitiki.ru/psychosomatika.html> (Дата доступа: 12.10.2018).

9. Платон. Федон. *Собрание сочинений в 4 т.* Т. 2. М.: Мысль, 1993. С. 7–80.

10. Платон. Апология Сократа. *Собрание сочинений в 4 т.* Том I. М.: Мысль, 1990. 860 с.

11. Святитель Игнатий (Брянчанинов). Слово о человеке. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Ignatij_Brjanchaninov/slovo_o_cheloveke/ (Дата доступа: 7.09.2018).

12. Учение Живой Этики. Надземное. URL: http://www.agniyoga.org/ay_ru/Supermundane.php (Дата доступа: 19.06.2018).

13. Шапошникова Л. Без сердца нет сознания. *Содружество*. 2005. №17. С.5

URL: <http://psylib.org.ua/books/gegel02/index.htm> (in Russian). (Last accessed 19.09.2019)

3. Goncharenko A. (1997) *Prostranstvo serdca kak osnova sverkhsoznaniya* [The space of the heart as the superconsciousness basis]. *Soznanie i fizicheskaya real'nost'*. Moscow. Vol. 2. №3. 25–35. (in Russian).

4. Zenko Yu. *Samopoznanie* [Self-knowledge]. URL: https://azbyka.ru/samopoznanie#trudnosti_samopoznaniya/ (Last accessed 6.05.2019) (in Russian).

5. Ivanov A., Mironov V. (2004) *Mesto i znachenie teorii poznaniya v filosofii i chelovecheskoj kul'ture* [The place and significance of the knowledge theory in philosophy and human culture]. *Universitetskie lekcii po metafizike*. Moscow: Modern notebooks. 647 p. (in Russian).

6. Xenophon. (1993) *Vospominaniya o Sokrate* [Socrates memories]. Moscow: Nauka. 379 p. (in Russian).

7. Lebedenko A. (2012) *Serdce kak sredstvo metanauchnogo poznaniya kosmicheskoy real'nosti* [Heart as a means of meta-scientific knowledge of cosmic reality]. *Zhivaya e'tika kak tvorcheskij impul's kosmicheskoy e`volyuczii*. SPb. 269–301. (in Russian).

8. Popova N. *Chto zastavlyaet bolet'?* *Prichiny` psichosomaticheskikh reakczij* [What makes you sick? Causes of Psychosomatic Reactions]. URL: <http://psychoanalitiki.ru/psychosomatika.html> (Last accessed 12.10.2018) (in Russian).

9. Plato. (1993) *Fedon* [Fedor]. *Sobranie sochinenij v 4 t.*: Vol. 2. Moscow: Think. 7-80. (in Russian).

10. Plato. (1990) *Apologiya Sokrata* [Socrates apology]. *Sobranie sochinenij v 4 t.*: Vol. I. Moscow: Think. 860 p. (in Russian).

11. Saint Ignatius (Brianchaninov) *Slovo o cheloveke* [Word about man]. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Ignatij_Brjanchaninov/slovo_o_cheloveke/ Last accessed 7.09.2018) (in Russian).

12. *Uchenie Zhivoj E'tiki. Nadzemnoe* [Teaching Living Ethics. Aboveground]. URL: http://www.agniyoga.org/ay_ru/Supermundane.php (Last accessed 19.06.2018) (in Russian).

13. Shaposhnikova L. (2005) *Bez serdca net soznaniya* [Without a heart, there is no consciousness]. *Sodruzhestvo*. №17. P. 5. (in Russian).

References

1. Brodetskaya Yu. (2014). *Obshchestvo chelovecheskikh otnosheniy: v poiskakh utrachennoy tselostnosti* [Community human relations]. Dnepropetrovsk. 378 p. (in Russian).

2. Hegel G.V.F. (1992) *Fenomenologiya dukha* [The phenomenology of the spirit]. Saint Petersburg: Nauka.